

GÜNÜMÜZDE KÜLTÜR-SANAT DEĞERLERİ ve ETKİNLİKLERİNİN TURİZMLE ETKİLEŞİMİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

İnsanın insan olması, insanlaşması, bazı kavramlar çerçevesinde düşünülmesi gereken bir süreçtir. Öyleki, bu kavramların belirleyiciliğinden yoksunluk, insanlığın hayvansallıktan ne gibi ölçütlere dayandırılarak ayrılacağı sorununu da gündeme getirebilir. İşte, kültür ve sanat da insanlık tarihi içinde böylesi yaşamsal öneme sahip iki kavramdır. Bu öyle bir etkileşimdir ki, kültür ve sanatsız insan ve toplum yaşamı düşünülemediği gibi, kültür ve sanat da insan ögesinden ayrı düşünülemez. Tarih-öncesi çağlardan günümüze kadar gelen gelişme süreci içinde bu etkileşim, sürekli olarak belirleyiciliğini korumuştur; ve dünyadaki son insanın da yokolmasına değin koruyacaktır.

Etkileşim yalnızca bu bazda kalmaz, diğer alanlarda olduğu gibi, kültür ve sanat kavramları da kendi aralarında etkileşim içindedir; ve bu etkileşim kökenini, kültür ve sanat kavramlarının doğduğu ilkel insanın yaşamında bulur. İnsanlaşma süreci içinde insan, doğaya karşı verdiği savaşında elini ve kendi yaptığı en ilkel araçları kullanmasıyla birlikte kültürünü de oluşturmaktadır. Sanat da çalışma sürecinin başlamasıyla birlikte ortaya çıkar; ilk olarak mağara duvarlarına çizilen hayvan resimleri ve büyü olgusu içinde yerini alır; ve oluşan kültürü biçimlendirir. Çünkü kendisi de kültürün bir parçasıdır. Böylece uygarlık tarihindeki kültürel çeşitlenmeler sanata yansır; ve sanat değişik yönsemeler içinde varlığını sürdürür.

Kültür sanat etkileşimi, tarihsel gelişim içinde birçok uygarlık ürününü ortaya çıkarmıştır. Bu ürünlerde dönemin kültürü ve sanatı değişik biçimlerde kendini duyumsatır. Kimi zaman el sanatları biçiminde çanak ve çömleklerde, kimi zaman bir heykelde, kimi zaman da bir mimari yapıda dışsallaşmıştır. Dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel koşulları bir yapının -ki bu yapı bir kilise, bir camii, bir anfî theatre vb. olabilir- yapılmasını gerektiriyorsa, bilinmelidir ki o dönemdeki sanatsal biçim ve anlayış bu yapıya yansyacaktır. Gerçekleşen bileşim yapının değerini hem zamanının değerlendirme normlarına hem de günümüzün değerlendirme normlarına göre etkileyecek ve ya-

Engin BAŞCI

*AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Anabilim Dalı Yüksek Lisans
Programı Öğrencisi*

pıt, farklı nitelermelerle karşı karşıya kalacaktır. Kimine göre sıradanlığın sınırlarını aşamazken, kimine göre bir "şaheser" olarak kabul edilebilecektir. Bununla birlikte böylesi yapıtlara antik bir değer de yüklenecektir.

Unutulmamalıdır ki, insanların belleğidir kültür ve sanat kalıtı; ve bu kalıtın yok edilmesi, insanlığın belleğini yitirmesi demektir.

Tarihin sayfalarında insanların değişik yaşam biçimleri, kültürleri ve sanatlarıyla biçimlenerek günümüze ulaşan kültür ve sanat kalıtı, tarihin ve içinde olduğu dönemin aynasıdır; ve insanlara nereden gelip nereye doğru gittiklerini anlatırcasına karşılarında durmaktadır. Unutulmamalıdır ki, insanların belleğidir kültür ve sanat kalıtı; ve bu kalıtın yok edilmesi, insanlığın belleğini yitirmesi demektir.

Kültür ve sanat kalıtının insana seslenen bir ilgi odağı olmasının beraberinde getirdiği bir olgu da turizmdir. Turizmin, insanın insanlaşmasıyla ortaya çıktığı da söylenebilir; ancak günümüzde yapılan tanımlamalar bu geçmişi İ.S. 4-5. yüzyıllara değin götürmektedirler. Bu çağlarda dinsel ve ekonomik amaçlı yapılan turizm etkinliğinin günümüzdeki kimliğine ulaşması, Sanayi Devrimi'nin gündeme getirdiği yeni oluşumların sonucudur. Öyleki, çalışanların sıkı çalışma koşullarına karşı verdiği savaşımın sonucunda kazandığı sosyal haklar ve yeni çalışma yaşamı tatil, eğlence ve dinlence gibi kavramların gündelik yaşama girmelerine yol açmıştır. Çağdaş turizmin temeli bu gelişmelerde aranmalıdır. Turizm, 19. yüzyıldaki bu gelişmelere ek olarak 20. yüzyılda ortaya çıkan değişimlerden de etkilenmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüzdeki boyutuna ve anlamına ulaşmıştır.

20. yüzyıl bir yüksek teknoloji ve iletişim çağıdır artık; ve gelişen teknoloji değişik görünüm, değişik etkilerle ile-

tişim çağının hızını gün geçtikçe arttırmaktadır. Makineleşen bir yaşam insanın her yanını sarmıştır. Yaşam bir makine, insan da bu makinenin çarkının bir dişlisinden başka bir şey değildir. İletişim araçları da bu süreci bir başka görünüm altında hızlandırmaktadır. Kitle toplumunun kitlesel iletişim araçları, çizilen bu olumsuz tablonun yanısıra, olumlu bir etkinliği de gerçekleştirir ki bu, insanların diğer insanlarla iletişim kurması, onlardan haber alması, onlara haber vermesi ve onları yaşamlarıyla birlikte tanımalarıdır. Konunun tam da burasında turizm de benzeri bir işlevi gerçekleştirir bu teknoloji-egemen dünyada. Çünkü turizm, her şeyiyle insanı konu alır. İnsandır turizmin öznesi. Teknolojinin bu kadar yoğun yaşandığı bir dünyada insanın mutluluğu, böylesi sosyal etkinlikleri gerçekleştirmekle yakalayacağı gerçeğinden yola çıkarak, turizm etkinliğinin insan yaşamında ne kadar önemli bir yer tuttuğunu algılayabiliriz.

Teknoloji insanall ilişkilerin sonu mu olacaktır? Yoksa insanal ilişkiler teknolojik ilerlemeyle yeni bir boyut mu kazanacaktır? Bu sorulara şimdiden kesin bir yanıt vermek zordur; ama yanıtı zor olmayan bir şey vardır ki, o da turizmin insanal ilişkileri perçinlediği, insanları ve kültürleri birbirlerine tanıttığı ve yaklaştırdığıdır. Böylece turizm, iletişim çağının elektronikleşmeyle sürdüğü bir dönemde, insanal ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı bir iletişim biçimi olma özelliğini de göstermektedir.

Turizmin bu yönsemesi içinde kültür ve sanat turizmi de yerini alıyor. Şöyleki, gelişen teknolojiye koşut olarak, insanlar, dünya üstünde yaşayan diğer halklara ve kültürlerine ilgilerini arttırmakla kalmıyor, bu ilgilerini gerçekleştirme olanağına da kavuşuyorlar. Doğal olarak bu ilginin odak noktası, ilgi duyulan halkların tarihin içinden günümüze kadar gelen kültür ve sanat ürünleri olacaktır. Bu ilgi, kültür ve sanat turizminin gün be gün gelişmesinin nedenlerinden yalnız biri; ama en önemlisidir. İnsanın üstünde yaşadığı dünyayı hem geçmişi hem de

bütünüyle keşfetme, tanıma isteği, tarihsel ve kültürel öneme sahip kalıtları ve canlı örnekleri görme gereksinimini doğurur. Çünkü insanlar o tarihsel ve kültürel kalıtın içinde kendini görme ve değerlendirme şansına sahiptir. Böylece gerçekleştirilen bu etkinlik, insanın varoluşundan beri uğraşageldiği kendini gerçekleştirme, kendini tanıma, kendi kendinin bilincine varma yolunda önemli bir kilometre taşıdır. İnsanlığın bu temel amacını gerçekleştirmede kültür ve sanat turizmi yalnızca tarihe dönük bir kapsam içermez, bugüne dönük nitelikleri de içinde taşır. Bu durum da doğrudan sanat ve kültür etkinlikleriyle ilgilidir. Sanatsal gelişim, sanatın yeni biçimlenmelerle günümüzde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Eğitimin toplumun tümüne yansımaları sonucu sanata olan ilginin, toplumun her sınıfından gelebilmesi gerçeği sonucu, sanat eğitimi için açılan okullar, sanata olan bilinçli yaklaşımın artmasına ve yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Artık sanat, yağsallık niteliğini de içinde barındırır. Bunun en somut göstergesi sinemadır. Öyleki sinema hem bir iletişim aracı hem de bir sanattır. Bu özellik diğer sanat dallarında da bir yönüyle kendini gösterir. Çünkü sanatı iletişim olgusundan ayırabilmek olası değildir. Bu gelişme, beraberinde sanat ve kültür festivallerini, şenliklerini ve bunların bir uzantısı olan sergileri gündeme getirir ki, bugün dünyanın her yanında böylesi festivaller ve şenlikler düzenlenmekte; sergiler açılmaktadır. Böylece insanlar, sanat etkinliklerine katılmak, sanat etkinliklerini izlemek vb. nedenlerle sürekli yolculuk yapar duruma geldiğinden, sanat etkinliklerine olan bu yoğun ilgi, yolculuğa çıkan insan sayısının da artmasına neden olmuştur. Örneğin bugün bir Cannes Film Festivali dünyanın pek çok ülkesinden benzeri amaçlarla insan çekebilmektedir. Fransa'ya. Aynı şekilde Rio Karnavalı'na olan ilgi de bugünün kültür ve sanat turizminin yeni görünümünün bir başka göstergesidir.

İster tarihsel öneme sahip kültür ve sanat kalıtlarına yönelik olsun, isterse de bugünün kültür ve sanat etkinliklerine yönelik olsun, kültür ve sanat turizmi, bazen bu iki görünümü de içinde barındırır.

Gittikleri yerde hem sanatsal ya da kültürel bir etkinliğe katılabilirler hem de o yerin tarihsel ve kültürel kalıtını görme ve tanıma olanağına sahip olabilirler. Du-

Ancak turizmden sağlanacak ekonomik getiri için verimlilik-kaynak kullanımı ilişkisinin sürekli olarak verimlilik lehine bozulmasına göz yumulur; ve yüzlerce hatta binlerce yıllık kültürel ve sanatsal kalıtın yıpratılması ve yok edilmesinin somut olarak gerçekleştirilmesiyle karşı karşıya kalırsa buna, dur demek gerekir.

rum böyle olunca turizmin kültür ve sanatla ilişkisi içerisinde bir başka gerçek ortaya çıkmaktadır. Bu gerçek, kültürel ve sanatsal kalıtın ya da bugünün kültürel ve sanatsal etkinliklerinin "turizm arzı" olarak karşımıza çıkmasıdır. Böylece turizm, bu yapıt ve etkinlikleri turistlerin kullanımına ya da yararlanımına açarak turist talebini oluşturur. Bu konu, özellikle tarihsel öneme sahip kültür ve sanat kalıtları sözkonusu olunca bir başka yönden de önem kazanmaktadır. Turizmin böylesi kültürel ve sanatsal yapıtları arz potansiyeli olarak görmesi ve kullanması, karşımıza iki ayrı ama birbiriyle ilişkili bir durumu ortaya çıkarıyor. İlki, turizm, günümüzde kültür ve sanat yapıtlarını arz potansiyeli olarak kullanmakta; ve -yukarıda da açıklandığı gibi- gerek ulusal gerekse uluslararası alanda çok geniş kitleleri turizme çıkmaya yöneltmektedir. Geniş kitlelerin yalnızca kültür ve sanat kalıtlarını ya da yapıtlarını yakından görmek ve tanımak amacıyla turizme katılması, bu endüstriye azımsanamayacak bir kaynak aktarımına yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak turizm, kültür ve sanat yapıtlarının turizm endüstrisi kuruluşları, ulusal ve uluslararası örgütler tarafından korunmasına neden olmaktadır. İkincisi de, genellikle gelişmek-

te ve geri kalmış ülkelerde rastlanan bir durumdur. Bu ülkelerde verimlilik -kaynak kullanımı ilişkisi, genellikle verimlilik lehine olur. Bundan dolayı verimlilik uğruna daha sonra düzeltilemeyecek hatalar yapılmaktadır. Gelişmekte ve geri kalmış ülkelerde ekonomik getiri, turizmden anlaşılan en önemli konudur. Bu ülkeler açısından turizm, gelişmiş ülkelerden bir kaynak aktarımını gerçekleştirdiği için, konunun bu yönü haklı olarak önplandadır. Ancak turizmden sağlanacak ekonomik getiri için verimlilik-kaynak kullanımı ilişkisinin sürekli olarak verimlilik lehine bozulmasına göz yumulur; ve yüzlerce hatta binlerce yıllık kültürel ve sanatsal kalıtın yıpratılması ve yok edilmesinin, somut olarak gerçekleştirilmesiyle karşı karşıya kalınırsa buna, dur demek gerekir. Çok kısa sayılabilecek bir zaman diliminde "mirasyedi" gibi davranarak elde edilecek ekonomik getiriler, acaba o ülkenin kâr hanesine mi yazılacaktır? Bu sorunun somut yanıtı bulunmaktadır; ve

Turizm adına, ama turizmle yakından uzaktan ilgisi bile olmayan yapılaşmalarla doğal, kültürel ve sanatsal alanları ve kalıtları yıpratmak ya da ortadan kaldırmak, daha önceki çağlarda yaşam sürdürmüş uygarlıklara hakaret anlamını taşır.

dünyada bugün örnekleri sayısız denecek değin çoktur; o da zarardır, hem de parayla anlatılamayacak ve yeniden aynı şekilde gerçekleştirilemeyecek, onarımı sağlanamayacak düzeyde bir kayıp...

Turizm adına, ama turizmle yakından uzaktan ilgisi bile olmayan yapılaşmalarla doğal, kültürel ve sanatsal alanları ve kalıtları yıpratmak ya da ortadan kaldırmak, daha önceki çağlarda yaşam sürdürmüş uygarlıklara hakaret anlamını taşır. Geçmişten günümüze kalan kültür ve sanat kalıtları, o dönemin insanların yaşamlarının, emeklerinin bir parçasıdır; insanın kendini tanımlama ve gerçekleştirme uğraşının ürünüdür. Ve bu ürünler, insanlık tarihinde günümüzden önce yaşamış, halen yaşayan ve gelecekte de yaşayacak olan insanlığın ortak malıdır artık.

İnsanlık tarihinin ve evriminin görgü tanıkları olan kültürel ve sanatsal kalıtları yok etmek, tarihimizi yok etmekle eş anlamlı değil mi?.. Ki o tarih, daha önce de belirttiğimiz gibi, insanlığın belleği niteliğini taşıyorsa, bunların yok edilmesi belleğimizi kendi kendimize yok etmekten başka bir anlama gelmez.

Eğer turizm ya da bir başka söylemle "bacasız endüstri", elde ettiği ekonomik getirilerden olmak istemiyor ve daha da arttırmak amacını taşıyorsa kültürel ve sanatsal kalıtları koruyucu önlemleri en ivedi bir şekilde almak zorundadır. Turizm sektörü bunu gerçekleştirmez ya da gerçekleştirmekte biraz geç kalırsa, yaptığı iş, "bindiği dalı kesmekle" eş bir anlam taşımış olacaktır. □